

GABRIEL GHEORGHE CUSTUREA, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (secolele IX–XI)*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2000, 232 p.

Prin poziția sa geografică aparte, la confluența anumitor entități geografice și culturale diferite, în extremitatea unui ax fluvial de însemnătate continentală, teritoriul ponto-danubian reprezintă o atracție istoriografică atât pentru propriul destin istoric, cât și prin faptul că a constituit o permanentă punte de legătură între lumea balcanică și cea nord-dunăreană. Fără o cunoaștere amănunțită a realităților din spațiul dobrogean este greu de configurat traiectoria evolutivă a regiunilor românești de la est și sud de cununa carpatică.

Supus înrăuirilor diverse, amalgamate selectiv în clotitorul creuzet al civilizației locale, arealul flancat de Dunăre și litoralul marin a avut o dinamică de dezvoltare alertă, conferită în parte de disponibilitățile ambiantei naturale, de mozaicarea sa etnico-culturală și de convergența unor marcante forțe politice spre această importantă zonă strategică.

Specificitatea evoluției teritoriului în discuție și-a pus în chip comprehensibil amprenta asupra circulației monetare, ea urmând cameleonice pulsațiile fenomenelor economice și militare mai pregnante. Bogăția materialului numismatic, recoltat de-a lungul întregului secol XX din arealul dobrogean, a oferit un larg câmp de activitate specialiștilor, de aici rezultând o literatură științifică cu performanțe notabile. Loturile impozante de monede avute în vedere până în prezent de cercetătorii români și străini permit să se întrevadă cât de diverse și complexe sunt problemele ridicate de expertizarea lor minuțioasă.

Labilitatea unor concluzii pripite, ca și acumularea firească de noi piese monetare izolate sau reunite în tezaure, impuneau fără îndoială o nouă prospectare globală a acestora în conexiune cu descoperirile din regiunile limitrofe. De aceea, recentul demers al lui Gabriel Gheorghe Custurea este cât se poate de binevenit, cu atât mai mult cu cât vine din partea unui cercetător avizat, cu experiență în sfera numismaticii medievale și cu realizări care l-au impus indubitabil între specialiștii domeniului. Volumul său – inițial teză de doctorat susținută în 1999 la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași sub îndrumarea prof. dr. Dan Gh. Teodor, de altfel semnatar al „Cuvântului înainte” – și-a propus mult mai mult decât o analiză tehnicistă asupra circulației monetare, ea vizând ansamblul vieții economice din

ținutul dobrogean la cumpăna primelor două milenii de după Iisus Hristos, perioadă de vădite schimbări pe eșichierul politic din estul și sud-estul Europei, cu anumite reverberații asupra procesului de definitivare a formării poporului român.

Lucrarea debutează cu o parte introductivă dedicată proiecției istoriei spațiului românesc din secolele IX–XI în istoriografia națională, autorul enumerând majoritatea specialiștilor care și-au drenat preocupările asupra secvenței temporale menționate, prin aceasta dovedindu-se familiarizat cu literatura științifică majoră. Ar fi fost de dorit o departajare a articolelor abordând aspecte de amănunt de marile lucrări de sinteză, în rândul acestora din urmă necuvenindu-se să fie omiși A.D. Xenopol, C.C. Giurescu, Ion I. Nistor etc. Pe de altă parte, la un volum referitor la Dobrogea ar fi fost suficientă trecerea în revistă a contribuțiilor – de altfel, foarte numeroase – privind acest teritoriu, nu și a celor aferente întregului spațiu carpato-dunărean. În schimb, autorul n-ar fi trebuit să se limiteze doar la evocarea istoriografiei naționale, mai ales că diverse probleme conexe regiunii istropontice au făcut obiectul interesului persuasiv al medievistilor străini, precum Filip Bruun, Peter Mutafciev, Nikos Oikonomides, V. Tăpkova-Zaimova, Ivan Božilov, Rașo Rașev, D.M. Metcalf, Uwe Fiedler etc., ale căror lucrări i-au fost, de altfel, în cea mai mare parte accesibile.

Un prim capitol al sintezei este dedicat aspectelor demografice ale secvenței temporale circumscrise secolelor IX–XI, făcându-se apel, în egală măsură, pe parcursul întregii lucrări, la informațiile izvoarelor scrise și la cele arheologice. Considerăm pozitiv faptul că s-a apelat în mod constant la comparații cu situația din alte perimetre ale continentului, ceea ce a permis ancorarea articulată a realităților locale de acelea pe plan european. Autorul nu s-a situat pe poziții naționaliste intolerante, precum anumiți confrăți într-ale meseriei, români și străini, admițând, în conformitate cu materialul documentar disponibil, un spectru demografic caracterizat prin eterogenitate etnică și culturală, aserțiune pe deplin explicabilă prin faptul că în jumătatea răsăriteană a continentului fluxul migrațiilor s-a derulat într-o cadență mai mult sau mai puțin aleatorie.

Un alt element salutar al acestui compartiment al lucrării este că s-a încercat să se reunească documentația și pentru lumea rurală, în mare parte neglijată până în prezent în arealul în discuție. Lista siturilor arheologice enumerate la sfârșitul capitolului relevă că în ultimul timp au fost depistate și numeroase așezări sătești, a căror cercetare arheologică metodică ar fi oportună, întrucât ar facilita proiectarea unei alte fațete a civilizației medievale dobrogene, astăzi percepută cvasitotal numai prin prisma universului citadin. În ceea ce privește textul lui Walafridus Strabus referitor la goți, considerăm că acesta este improbabil să se refere la o enclavă germanică din Dobrogea, cronicarul originar din Suabia avându-i desigur în vedere pe consăngenii acestora din Crimeea, precum au sugerat cu mult timp înainte W. Tomaschek și alți specialiști.

Cel de-al doilea capitol, dedicat „producției materiale din regiunea dunăreano-pontică”, este în esență o documentată analiză a principalelor ocupații ale comunităților locale: agricultura, creșterea animalelor, pescuitul, vânătoarea, meșteșugurile și comerțul. Apelându-se la bogatele vestigii acumulate prin săpăturile din ultimele decenii, s-a reconstituit cu acribie o paletă largă de îndeletniciri, ce au valorificat resursele mediului local. Pe bună dreptate s-a atras atenția că respectivele descoperiri nu sunt pe deplin relevante pentru ansamblul regiunii, întrucât provin cu prioritate numai din așezări urbane.

Apelul la rezultatele analizelor de paleofloră s-a dovedit profitabil pentru că ele au oferit precizări în legătură cu speciile de cereale cultivate, după cum datele paleofaunistice au permis nu doar determinarea animalelor crescute sau vâdate, ci și evaluarea ponderii lor în economie. Din păcate, nu toți arheologii înțeleg să recolteze relicvele arheozoologice din săpături, frustrându-ne de posibilitatea de a dispune de o imagine mult mai complexă asupra unor ocupații esențiale ale vechilor colectivități umane. În altă ordine de idei, cu toată considerația acordată prospectărilor arheozoologilor, nu vom împărtăși, precum face autorul, ideea că respectivele cercetări ar fi capabile să dea verdicte în ceea ce privește practicarea sau nu a transumanței.

De asemenea, dorim să atragem atenția că, atunci când se referă la aratul și semănatul cu grâu și mei în nord-estul Peninsulei Balcanice, Anna Comnena nu nominalizează pe pecenegi, ci pe un „neam scitic”, etnonim arhaizant pe care autoarea de viță imperială nu îl aplică cu consecvență numai respectivului trib turanic, ci și altor populații negrecești. În cazul în discuție nu ne putem gândi că niște nomazi aflați într-o expediție militară să fi adoptat instantaneu o îndeletnicire pe care nu o profesau nici măcar în ținuturile lor de obârșie.

Capitolul cel mai extins al volumului – al III-lea – este dedicat circulației monetare din secolele IX–XI, domeniu predilect al lui Gabriel Gheorghe Custurea, căruia i-a dedicat până în prezent mai multe studii ce s-au bucurat de o bună primire în rândul numismaților.

Respectivul capitol conține la început o densă prezentare a situației politico-militare din Peninsula Balcanică, parte pe care personal am fi atașat-o mai curând primului capitol al lucrării. Autorul se dovedește bun cunoscător al principalelor coordonate politice din zonă, reliefând modul prin care acestea au înfrâurit evoluția teritoriului delimitat de Dunăre și Marea Neagră. În conexiune cu aceste aspecte am dori să amintim că vechea și incitanta ipoteză privind eventuala plasare a themei Mesopotamia Occidentală la nordul Dunării a fost în general abandonată atât de bizantinologii străini cât și de cei români.

Pentru precizarea caracteristicilor circulației monetare din Dobrogea, s-a supus unei analize extrem de amănunțite întregul material numismatic existent, inclusiv numeroase piese deocamdată inedite, puse la dispoziție de unii colegi mai generoși. De asemenea, s-a apelat în mod consecvent la comparații cu loturile de monede contemporane din Bulgaria și Grecia, această extensie de orizont conferind soliditate concluziilor.

Un ultim compartiment al lucrării privește raporturile Bizanțului cu teritoriile carpatodunărene, examinate prioritar prin prisma dispersiei vestigiilor numismatice, raportate în mod constant și la alte descoperiri scoase la iveală prin strădaniile arheologilor. S-a reușit să se facă utile depărtări în modul cum s-a răsfrânt influența complexă a Imperiului asupra diferitelor regiuni de la nordul Dunării de Jos. Concluziile volumului dobândesc credibilitate sporită datorită amănunțitelor repertorii ale descoperirilor arheologice și numismatice, însoțite de hărți detaliate, câteva dintre ele având în vedere nu numai Dobrogea, ci întregul teritoriu românesc, prin acesta depășindu-se de fapt tematica fixată de titlul lucrării. Este un motiv în plus ca sinteza căreia îi dedicăm aceste rânduri să devină pentru multă vreme un indispensabil instrument de lucru pentru toți cei ce vor dori să-l urmeze în preocupări.

Ca și majoritatea colegilor români, G.Gh. Custurea s-a ferit să facă referințe explicite asupra faptului că pentru anumite perioade arealul ponto-danubian a făcut parte din Primul Țarat Bulgar și, deși în prezent nu are să se teamă de repercusiuni extraștiințifice, a păstrat o anumită ambiguitate în ceea ce privește statutul politic al regiunii în cursul secolelor IX–X. Pe de altă parte, atunci când are în vedere aspecte circumscrise veacului al XI-lea, din formulările sale ar rezulta uneori că teritoriul dobrogean a constituit o entitate diferită de Imperiul bizantin.

Dincolo de aceste ipostaze epistemologice în care nu suntem în congruență cu autorul, ținem să ne exprimăm aprecierea pentru marele său efort de a aduna, clasa și analiza un bogat și variat material informativ, pe baza căruia a structurat concluzii pertinente, cu tentă originală. Noua sa lucrare îi încununează travaliul obstinat depus de-a lungul anilor, marcat și de alte reușite.

VICTOR SPINEI